

ПСИХОКОРЕКЦІЯ ІГРОВОЇ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ОСІБ РАНЬОГО ЮНАЦЬКОГО ВІКУ: ПІДХОДИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Уркаєв Вадим Сергійович¹, Плескач Богдан Вадимович²

¹Молодший науковий співробітник, лабораторія консультативної психології та психотерапії, Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2414-7977>

²Кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник, лабораторія консультативної психології та психотерапії, Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2215-6810>

UDC: 159.98:615.851

АНОТАЦІЯ

Теоретичні основи психокорекції ігрової адиктивної поведінки в ранньому юнацькому віці залишаються недостатньо обґрунтованими, що спонукало нас до розробки цієї проблематики.

Аналіз літератури показав, що ігрова адиктивна поведінка в ранньому юнацькому віці пов'язана з порушенням самовизначення. Отримані емпіричні результати показують, що ймовірність розвитку ігрової адиктивної поведінки зростає при: психологічній залежності, співзалежності, сплутаній ідентичності, порушенні самоактуалізації, відсутності чітких цілей життя та цілеспрямованості, заниженій самоповазі, психологічному неблагополуччі.

Аргументовано, що психологічна допомога в ранньому юнацькому віці має допомогти особі: знайти своє місце в соціумі, віднайти життєві цілі, розвивати самоусвідомлення, працювати з каузальними причинами (психологічна залежність, сплутана ідентичність, порушення самоактуалізації, низька самооцінка та самоповага). Запропонована програма передбачала 17 зустрічей з періодичністю раз на тиждень.

Після завершення корекційної програми кількість осіб з ігровою адиктивною поведінкою зменшилась з 15 до 8 осіб, що є статистично достовірною відмінністю за W-критерієм Вілкоксона ($p < 0,05$).

Ключові слова: ігрова адиктивна поведінка; преморбідна форма ігрової залежності; ранній юнацький вік; порушення самовизначення; психокорекція; групова психокорекція; принципи психокорекції.

Постановка проблеми і актуальність дослідження. У прийнятому Верховною радою законі «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» на території України дозволяється проведення ряду азартних ігор та, водночас, наголошується на необхідності спрямувати державну політику на зниження соціальних ризиків пов'язаних з цим видом бізнесу («Pro derzhavne reguluvannya...»,

2020). Зокрема, в цьому законодавчому акті, ставиться задача по боротьбі з залежністю від азартних ігор.

Лікування лудоманії є малоефективним (комбіноване психотерапевтичне та медикаментозне лікування досягає успіху лише у 57% хворих), потребує значних матеріальних та часових витрат (Soldatkin, 2010). Тому, перспективним видається дослідження способів корекції цього розладу на доклінічних стадіях

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Vadym Urkaev, Bogdan Pleskach

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

(Bahtin, 2016; Kuznetsova-Moreva, 2010). Продовжуючи підхід V. D. Mendelevich (2007, с. 7), дохворобною формою ігрової залежності слід вважати ігрову адиктивну поведінку (девіація) (Bahtin, с. 2016). Отже, перспективним є корекція ігрової адиктивної поведінки.

Вважається, що перше знайомство з азартними іграми та захоплення ними відбувається в підлітковому віці (Tabachnikov, 2014). Ранній юнацький вік зазвичай розглядається як період переходу від ігрової адиктивної поведінки до формування ігрової залежності (Aumedov, 2012). Висока ймовірність переходу ігрової адиктивної поведінки в ігрову залежність висуває завдання по своєчасній діагностиці та корекції цієї девіації в ранньому юнацькому віці.

Психокорекція як різновид психологічної допомоги спрямована на виправлення відхилень у процесах психологічного та особистісного розвитку (Рапок, 1999). Отже, психологічна корекція ігрової адиктивної поведінки в осіб раннього юнацького віку має ґрунтуватися на знаннях щодо порушення розвитку в цьому віці, які призводять до формування означеного відхилення. Проблема дослідження зумовлена тим, що ігрову адиктивну поведінку недостатньо прояснено в аспекті порушень нормального психологічного розвитку в ранньому юнацькому віці.

Актуальність дослідження полягає в наступному: закріпленням на законодавчому рівні завданням по лікуванню лудоманії, до якого можна, також, віднести психокорекцією ігрової адиктивної поведінки. Також, актуальність зумовлена високою частотою розповсюдження (до 9,6 %) залежності від азартних ігор серед старшокласників (Tabachnikov, 2014). Зважаючи на: 1) високий ступінь травматизації суспільства (через військові дії на території України), 2) нещодавно прийнятий закон – слід очікувати зростання кількості патологічних гравців серед осіб раннього юнацького віку (Tabachnikov, 2017). Перелічені причини – зумовлюють високу актуальність розробки підходів до психокорекції ігрової адиктивної поведінки (дохворобної форми залежності від азартних ігор).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. О. V. Kaminska (2014, с. 361) зазначає, що для молодшої людини важливим аспектом самореалізації і гармонійного розвитку є прийняття з боку однолітків та вільне

спілкування з ними, відчуття належності до соціальної групи. Не реалізованість у зазначених сферах, стан фрустрації, занижена самооцінка та самоповага, комплекс неповноцінності – робить особу вразливою до різноманітних адиктивних агентів. Також, схильність до адикцій пов'язана з невмінням долати стресові ситуації, не володінням навичками саморегуляції.

О. V. Kaminska (2014, с. 361) запропонувала соціально-психологічний тренінг який вміщає в себе основну частину (тренінг зниження інтернет-залежності в цілому) та додаткові частини, які дають змогу адаптувати тренінг під різну цільову аудиторію молоді залежної від: комп'ютерних онлайн-ігор, соціальних мереж, азартних онлайн-ігор, веб-серфінгу, кіберсексуальної залежності. Вчена пропонує, перед тренінгом проводити підготовчу роботу: формувати мотивацію участі у тренінгу, створення передумов до співпраці з тренером, надання інформації про особистісний розвиток, створення мотивації для роботи над собою (Kaminska, 2014, с. 364). Пропонується включати в тренінгову програму дві складові (блоки): 1) формування необхідної для роботи атмосфери та 2) корекцію певного типу залежності (Kaminska, 2014, с. 364).

Завдання першого блоку полягали у: знайомстві учасників; нівеляції психологічних бар'єрів в міжособистісному спілкуванні; посиленні міри саморозкриття учасників групи; самопізнанні та пізнанні інших членів групи; розвитку міжособистісної довіри; формуванні згуртованості; посиленні здатності до рефлексії; формуванні готовності до змін та мотивації позбавлення від залежності (Kaminska, 2014, с. 365). Задачі другого блоку були наступними: розширити знання про специфіку та прояви різних видів залежності; сприяти усвідомленню згубного впливу інтернет-залежності на особистість; виробити мотивацію до послідовної роботи над собою з метою корекції залежності; гармонізувати особистість; сформувати здорові навички подолання проблемних ситуацій; змістити акцент життя з залежності (ілюзорне задоволення) на об'єктивну дійсність; розширити уявлення учасників про свою особистість та свої можливості; сформувати впевненість в собі; розвинути здатність використовувати здобуті на тренінгу знання та вміння в реальному житті (Kaminska, 2014, с. 365).

Аналізуючи ефективність програми психокоре-

кції азартних ігор О. V. Kaminska (2015, с. 185) відзначає, що завдяки дії механізму психологічного захисту за типом “заміщення” залежність дозволяє задовольняти ряд фрустрованих потреб та отримати яскраві емоції. Ефективність програми пов’язується вченою з осмисленням негативних наслідків залежності, зміною установок щодо віртуальних казино на негативні, позитивною трансформацією цілей життя, переосмисленням «образу-Я», формуванням адекватної самооцінки, розвитком якостей і навиків, які необхідні для подолання залежності, виробленням навичок конструктивного виходу із стресових ситуацій (без застосування азартних ігор), розвитком комунікативних навичок (що дозволяє зменшити відчуття самотності та ізольованості, які штовхають до азартних ігор) (Kaminska, 2015, с. 186).

Перевірка, в експериментальному дослідженні, ефективності психокорекційної програми показала її статистично-достовірну ефективність. Так, на початку роботи корекційної групи, залежність була присутня у 60,5 % опитаних, після роботи у 27,5% (Kaminska, 2015, с. 185).

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Представлені в науковій літературі програми корекції лудоманії спрямовані на вже сформовану залежність, тоді як перспективним напрямом вважається корекція ігрової залежності на рівні девіації (Bahtin, 2016). Існуючі психокорекційні програми розраховані на досить широку вікову категорію осіб, наприклад, як це представлено в роботі О. V. Kaminska (2014). Здійснений нами аналіз літератури показує, що психологічна корекція ігрової адиктивної поведінки становиться нагальною необхідністю саме в ранньому юнацькому віці, оскільки, в цьому віці найбільш часто відбувається перехід девіації в залежність (Aumedov, 2012). Тому, важливим є розробка програм психокорекції цієї девіації з урахуванням особливостей раннього юнацького віку.

На сучасному етапі розвитку психологічної науки, залишається неясним зв’язок між індивідуально-психологічними особливостями, які властиві особам з ігровою адиктивною поведінкою та характеристиками психологічного розвитку в цьому віковому періоді. Оскільки, психокорекція спрямована на відновлення процесів психологічного розвитку, потрібне розуміння

з якими саме порушеннями розвитку пов’язана ігрова адиктивна поведінка (Panok, 1999).

Тому, **мета дослідження** полягає у:

створенні теоретичної моделі психологічної корекції та в її емпіричній перевірці;

розробці програми психокорекції ігрової адиктивної поведінки, вивченні результатів застосування розробленої програми.

Наукове обґрунтування методології проведеного дослідження. Центральним процесом розвитку раннього юнацького віку вважається самовизначення (Bozhovich, 2008). Самовизначення розкривається як процес пошуку людиною свого місця в оточуючій дійсності, осмислення нею сенсу власного життя (Dokukina, 2012, с. 94). М. R. Ginzburg (1994, с. 48) виділяє два компоненти самовизначення: самоусвідомлення (орієнтація в ціннісно-смісловому змісті індивідуальної свідомості, тобто привласнення певних цінностей з подальшим їх усвідомленням як власних) та самореалізацію (втілення своїх цінностей в певних видах діяльності). Вчений відзначає, що суб’єктивно успішне самовизначення переживається як осмисленість життя, а неуспішне – переживанням відсутності смислу (Ginzburg, 1994). Успішна самореалізація (один з компонентів самовизначення) пов’язана з проявом власної активності та індивідуальності, тобто з творчістю (Ginzburg, 1994, с. 49). О. М. Dokukina (2012, с. 98) пов’язує самовизначення з формуванням ідентичності. Вибір напрямку навчання та професії є одним із змістових наповнень самовизначення і виступає одним з елементів соціальної ідентичності. Також, вчена підкреслює, що самовизначення є синонімом соціальної зрілості, а, отже, за нашою думкою, вимагає психологічної якості яка є протилежною до психологічної залежності (Dokukina, 2012, с. 96).

Отже, самовизначення пов’язано із: самореалізацією та творчістю; смислами та цінностями життя; формуванням ідентичності; автономією.

Аналіз результатів досліджень, представлених у науковій літературі, показав, що ігрова адиктивна поведінка пов’язана з: нездатністю бути самостійним (незавершеністю стадії психологічного розвитку «автономія») та психологічною залежністю; зануренням у внутрішній конфлікт у разі прояву ініціативи та

самостійності; порушеною (сплутаною) ідентичністю, що призводить до проблем у професійній ідентифікації та збільшує ймовірність ідентифікації з асоціальними групами; порушенням процесу самореалізації/самоактуалізації в процесі навчання за обраною спеціальністю; порушенням цілеспрямованості, втратою осмисленості життя, життєвих цілей та смислів [Dmitrieva, 2010, с. 12; Dowling, 2000, с. 76; Korolenko, 2012; Shepel, 2007; Mendelevich, 2007]. Здійснюючи узагальнення ми дійшли висновку, що ігрова адиктивна поведінка в ранньому юнацькому віці пов'язана з ушкодженням центрального процесу розвитку в цьому віці – самовизначенням.

Для перевірки теоретичних припущень було опитано 156 осіб раннього юнацького віку (16 – 17 років), які на момент дослідження (2017-2018 роки) були студентами Вінницького медичного коледжу імені акад. Д. К. Заболотного. 25 осіб, з цієї вибірки, пройшли повторне тестування через 6 – 9 місяців після проходження психокорекційної групи (формульована частина експерименту).

Емпіричними методами дослідження були наступні: Індекс важкості проблем з азартною грою (Problem gambling severity index, PGSI) (Wynne, 2003), Тест інтернет-залежності К. Янг, Тест ігрової (комп'ютерної) залежності Такера, методика Адиктивна ідентичність (Korolenko, 2012, с. 305), Самоактуалізаційний тест за Ю. Є. Альшиною (САТ), Тест смислоттєвих орієнтацій (СЖО), Методика діагностики співзалежності Б. Уайнхолд (А. С. Кочарян), методика Діагностики співзалежності Спенн-Фішер, Шкала загальної оцінки співзалежності С. О. Кулакова, методика Інтегральна гармонійність особистості за О. І. Мотковим (ІГО).

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Для вивчення взаємозв'язку між індивідуально-психологічними особливостями раннього юнацького віку та ігровою адиктивною поведінкою над загальною вибіркою ($n = 156$) констатувального етапу були виконані наступні процедури: 1) вибірка була врівноважена за статтю (у співвідношенні 55 % жінок до 45 % чоловіків); 2) групи чоловіків та жінок були врівноважені за кількістю випадків захоплення азартними іграми; 3) вибірка була врівноважена за віком у співвід-

ношенні: 35 осіб 16-ти річного віку та 36 осіб 17 років.

Утворена вибірка складалась із 39 жінок, серед яких було 12 осіб з ігровою адиктивною поведінкою за PGSI (30,8 %, серед групи юнок). Вибірка чоловіків склала 32 особи, серед яких було 9 осіб з ігровою адиктивною поведінкою за PGSI (28,1 %, серед юнаків). Загальний об'єм врівноваженої вибірки склав 71 осіб, 16 – 17 років.

Ігрова адиктивна поведінка, діагностувалась на основі методики PGSI, при значенні більше 3,5 балів (Wynne, 2003). Такі опитані, зазвичай, мали високі (діагностичні значення) за двома іншими методиками: Тестом інтернет-залежності К. Янг та Тестом ігрової (комп'ютерної) залежності Такера. Для діагностики загального рівня самоактуалізації використовувався алгоритм обчислення запропонований V. I. Markelov (2011).

В табл. 1 представлені середні значення за використаними методиками дослідження в двох юнацьких групах: ігрова адиктивна поведінка присутня та відсутня (див. ст. 44).

На основі проведеного співставлення (див. табл. 1) встановлено, що особи юнацького віку з ігровою адиктивною поведінкою відрізняються наступними індивідуально-психологічними якостями: психологічна залежність, екстернальний локус-контроля, співзалежність; сплутана ідентичність; порушення процесу самоактуалізації; невдоволення ступенем емоційної насиченості життя та рівнем своїх досягнень; відсутність цілеспрямованості та низькою осмисленістю життя; низьким рівнем самоповаги; ігнорування своїх реально-присутніх особистісних рис.

В табл. 2 наведені дані про відсоток юнаків з ігровою адиктивною поведінкою в групах виділених за мірою враженості індивідуально-психологічних особливостей.

З таблиці 2 видно, що наступні індивідуально-психологічні особливості раннього юнацького віку пов'язані з підвищеною ймовірністю виникнення ігрової адиктивної поведінки: високі показники психологічної залежності ($OR = 5,01$) та співзалежності (для методики Б. Уайнхолда $OR = 7,05$, для Спенн-Фішер $OR = 3,11$), порушення ідентичності ($OR = 4,98$), неможливість самоактуалізації ($OR = 4,13$), невдоволення рівнем до-

Таблиця 1

Середні значення основних методів дослідження в двох групах осіб раннього юнацького віку: з відсутньою та присутньою ігровою адиктивною поведінкою

Методики дослідження індивідуально-психологічних особливостей за якими були знайдені достовірні відмінності	Середні значення за методиками в двох групах юнаків		Рівень достовірності за U – Манна-Уїтні
	Відсутня ігрова адиктивна поведінка	Присутня ігрова адиктивна поведінка	
САТ, шкала «Підтримка»	49,7 Т	42,4 Т	p < 0,01
Методика Спенн-Фішер	38,94	48,7	p < 0,05
СЖО, шкала «Локус контроль-Я»	19,77	16,5	p < 0,05
Шкала «Адиктивна ідентичність»	49,4 Т	58,5 Т	p < 0,01
САТ, рівень самоактуалізації	48,73 Т	42,7 Т	p < 0,01
СЖО, шкала «Процес»	28,85	23,25	p < 0,05
СЖО, шкала «Результат»	24,18	19,75	p < 0,05
СЖО, шкала «Осмисленість життя»	96,22	81,67	p < 0,05
САТ, шкала «Самоповага»	54,32 Т	47,47 Т	p < 0,05
САТ, шкала «Самоприйняття»	51,56 Т	44,3 Т	p < 0,05

Таблиця 2.

Частота ігрової адиктивної поведінки в двох групах осіб раннього юнацького віку, виділених на основі нормативних значень використаних в дослідженні методів

Методики дослідження індивідуально-психологічних особливостей в яких були знайдені достовірні відмінності	Використані нормативні значення		Відсоток юнаків з ігровою адиктивною поведінкою в двох виділених групах		Рівень достовірності критерію Фішера χ^2 ; odds ratio (A. W. Edwards)
	Низькі	Високі	Група з низькими значеннями	Група з високими значеннями	
САТ, шкала Підтримка	< 45 Т	45 Т ≥	61,54 %	11,1 %	p < 0,05; OR = 5,01
Співзалежність Б. Уайнхолда	< 39,5	39,5 >	11,54 %	40 %	p < 0,05; OR = 7,05
Методика Спенн-Фішер	< 49,2* < 52,8**	49,2* > 52,8** >	24,59%	60 %	p < 0,05; OR = 3,11
Шкала «Адиктивна ідентичність»	< 60 Т	60 Т ≥	16,98 %	66,7 %	p < 0,01; OR = 4,98
САТ, рівень самоактуалізації	< 45 Т	45 Т ≥	46,7 %	17,07 %	p < 0,05; OR = 4,13
СЖО, шкала «Ціль»	<36,85* <33,54**	36,85* > 33,54** >	36,2 %	0 %	p < 0,05
СЖО, шкала «Процес»	<34,05* <32,89**	34,05* > 32,89** >	36,02 %	0 %	p < 0,05
СЖО, шкала «Результат»	<22,6* <20**	22,6* > 20** >	52,17 %	18,75 %	p < 0,05; OR = 4,2
СЖО, шкала «Осмисленість життя»	<113,1* <106,8**	113,1* > 106,8** >	37,5 %	0 %	p < 0,05
САТ, шкала «Самоповага»	< 55 Т	55 Т ≥	45 %	9,78 %	p < 0,05; OR = 4,35
ІГО, шк. «Задовол. Життям»	< 2,99	2,99 >	78,57 %	17,54 %	p < 0,01; OR = 9,5
ІГО, шк. «Самооцінка»	< 3,87	3,87 >	38,88 %	0 %	p < 0,05

Примітка: * - нормативні значення для чоловіків; ** - нормативні значення для жінок

сягнень (OR = 4,2), відсутність високих значень самоповаги (OR = 4,35), психологічне неблагополуччя (OR = 9,5). Крім того, ігрова адиктивна поведінка частіше зустрічалась у юнаків з наступними особливостями: відсутні чітко сформовані цілі життя, не виражена цілеспрямованість, середня ступінь задоволення мірою емоційного насичення життя.

Отримані в експериментальному дослідженні результати підтвердили наші теоретичні припущення про зв'язок між порушенням процесу самовизначення в ранньому юнацькому віці та підвищеною ймовірністю розвитку ігрової адиктивної поведінки.

Оскільки розвиток ігрової адиктивної поведінки пов'язаний з порушенням процесу самовизначення,

то психокорекція означеної девіації має бути націлена на відновлення здорового процесу розвитку (Yatsenko, 2004).

При розробці програми корекції захоплення азартними іграми в ранньому юнацькому віці були використані принципи психокорекції (Burmenskaya, 1990, с. 100). В принципах підкреслюються (кристалізуються) базисні уявлення про психологічний розвиток та особистість; ці положення визначають мету, спрямованість та вид корекції (Burmenskaya, 1990, с. 99; Bolotova, 2019, с. 298).

Згідно діяльнісного принципу, психокорекція має здійснюватися на основі провідної діяльності (Burmenskaya, 1990, с. 104). Основною діяльністю в ранньому юнацькому віці є учбово-професійна. Також, в цьому віці, активно розвивається пізнавальна сфера, абстрактне мислення, здатність до встановлення причинно-наслідкового зв'язку, самоусвідомлення. Тому, для органічного доповнення провідної діяльності може бути обрана психокорекційна робота, котра використовує в якості терапевтичного механізму розвиток саморефлексії, розвиває самопізнання та самоусвідомлення.

Згідно принципу «системності розвитку» психокорекція ігрової адиктивної поведінки в ранньому юнацькому віці має спрямовуватись на каузальні причини відхилення: психологічну залежність та співзалежність; сплутану ідентичність; порушення здатності до самоактуалізації в поточній діяльності; втрату осмисленості та цілеспрямованості життя. Також, отримані емпіричні дані свідчать, що психокорекція ігрової адиктивної поведінки в ранньому юнацькому віці має спрямовуватись на розвиток здатності отримувати підкріплення самоповаги за допомогою здорової соціальної активності; на нівеляцію хворобливих шляхів підкріплення самоповаги шляхом реалізації девіантної поведінки.

Згідно принципу «зверху до низу», психокорекція має формувати психологічні особливості, які відповідають зоні найближчого соціального розвитку. Одне з пріоритетних завдань, яке втілює цей принцип, полягає у збільшенні осмисленості життя завдяки створенню чітких життєвих цілей. Так, винайдення смислу життя є завданням, яке ставиться в соціальній ситуації розвитку раннього юнацького віку, є важливою складо-

вою самовизначення та одним з основних елементів світогляду. Ряд вчених пов'язує ремісію ігрової залежності саме здатністю знайти смисл та цілі життя (Shepel, 2007).

В якості форми психокорекції ігрової адиктивної поведінки в ранньому юнацькому віці була обрана групова робота. Такий вибір пояснюється наступними причинами: 1) групова робота є більш економною формою у порівнянні з індивідуальною; 2) формуванню цілісної ідентичності (одна з каузальних задач корекції вивчаємої девіації) можуть сприяти групові процеси – наслідування та ідентифікація між учасниками; 3) очікування (що девіанти будуть більш дорослими, відповідальними та залишать азартні ігри) зі сторони здорових учасників по відношенню до юнаків з ігровою адиктивною поведінкою – буде підвищувати ефект психокорекції (вплив психотерапевтичного фактору – «міжособистісна взаємодія» за І. Яломом).

На основі детального аналізу психотерапевтичних механізмів ми дійшли висновку, що найбільша ефективність психокорекційної програми може бути досягнена завдяки включенню в кожне заняття трьох елементів: міжособистісна взаємодія (за формою може бути організована подібно до психотерапевтичної групи зустрічей); психологічні вправи (покликані в міжособистісній взаємодії прицільно пропрацювати певні психологічні аспекти); психоедукація організована в формі міні-лекцій.

Форма роботи за типом групи зустрічей та психологічні вправи необхідні для того, щоб індивідуальні психологічні особливості проявили себе (опредметились) в міжособистісній взаємодії (як певні порушення у створенні та підтриманні міжособистісних стосунків) та, за допомогою роботи ведучого, стали доступні для усвідомлення учасниками (Yatsenko, 2004).

Міні-лекції введені в корекційну роботу введені в програму на основі фактору психотерапевтичної ефективності, який узагальнюється І. Яломом як «надання інформації». Згідно нього, систематична освіта стосовно порушення дозволяють створити інформаційні схеми, які сприяють психологічній корекції.

На основі означених принципів та ідей була розроблена програма психокорекції, яка передбачає 17

зустрічей раз на тиждень.

Тематичне наповнення занять формували основні зони найближчого розвитку та здійснювали корекцію причини порушення процесу самовизначення у юнаків з ігровою адиктивною поведінкою. Так, заняття були зосереджені на: розвиток життєвих цілей та цілеспрямованості в житті; розвиток навичок відстоювання власної позиції та знаходження взаємовигідного рішення в конфліктній ситуації; формування узгодженої особистісної та професійної ідентичності; розвиток самоактуалізації, творчого підходу, формуванню самоповаги та самооцінки; корекція психологічної залежності, соціальності та пов'язаних з ними психологічних феноменів, контрзалежності.

Оцінка результатів психокорекційної програми здійснювалось на основі результатів роботи двох груп, використана послідовна модель експерименту. Дві корекційні групи відвідували 29 осіб, з яких 25 осіб пройшли повторне тестування. Склад групи був наступним: 8 чоловіків (32 %) та 17 жінок (68 %). З них, 15 осіб (7 жінок та 8 чоловіків) перед початком роботи групи мали ігрову адиктивну поведінку. В табл. 3 представлено порівняння середніх значень в контрольній (перед психокорекцією) та експериментальній (після психокорекції) за Т-критерієм Стюдента для пов'язаних вибірок.

ролювати власне життя), сприяла розвитку цілісної ідентичності, покращенню показників самоактуалізації та самооцінки, посиленню рівня осмисленості свого життя та зростанню міри задоволення від своїх досягнень.

Порівняння відсотку поширення ігрової адиктивної поведінки в контрольній та експериментальній вибірках показало достовірне зменшення кількості гравців за W-критерієм Вілкоксона. Так, до початку психокорекції відсоток юнаків з ігровою адиктивною поведінкою складав 60 %, після завершення роботи двох корекційних груп — 32 % ($Z = -2,24; p < 0,05$). Тобто, у 47 % юнаків (трьох чоловіків та чотирьох жінок) після проходження психокорекційної групи зникли прояви ігрової адиктивної поведінки. Також, проведено порівняння проявів ігрової адиктивної поведінки в контрольній та основній групах за Т-критерієм Стюдента для пов'язаних вибірок (порівнювались юнаки з присутнім відхиленням, $N = 15$). Порівняння показало, що в контрольній групі середнє значення за PGSI становило 5,4 бали, в експериментальній групі — 4 бали ($p < 0,01$). Отримані дані свідчать про ефективність запропонованої програми при корекції ігрової адиктивної поведінки.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений теоретичний аналіз та емпіричне дослідження

Таблиця 3.

Достовірні відмінності в середніх значеннях перед роботою в психокорекційній групі та після її завершення

Методики дослідження індивідуально-психологічних особливостей за якими були знайдені достовірні відмінності	Середні значення за методиками в двох групах		Рівень достовірності за Т-критерієм Стюдента
	Перед корекцією	Після корекції	
СЖО, шкала «Локус контроль Я»	18,64	19,76	$p < 0,01$
Шкала «Адиктивна ідентичність»	53,7 T	50,1 T	$p < 0,01$
САТ, рівень самоактуалізації	43,95 T	45,61 T	$p < 0,01$
СЖО, шкала «Цілі»	27,96	30,24	$p < 0,01$
СЖО, шкала «Результат»	23	24,28	$p < 0,01$
СЖО, шкала «Осмисленість життя»	92,96	98,24	$p < 0,01$
САТ, шкала «Самоповага»	52,41 T	54,6 T	$p < 0,01$
ІГО, шк. «Позитивність самооцінки»	3,45	3,59	$p < 0,01$

Отримані результати свідчать, що запропонована програма психокорекції ігрової адиктивної поведінки була ефективною у зменшенні певних аспектів психологічної залежності (зростання впевненості в здатності конт-

дження ігрової адиктивної поведінки в ранньому юнацькому віці показало, що цей розлад пов'язаний з порушенням центрального процесу розвитку вивчаемого віку – самовизначенням. Зокрема, встановлено, що схи-

льність до азартних ігор пов'язана зі: сплутаною ідентичністю, відсутністю цілеспрямованості та конкретних цілей життя, неможливістю самоактуалізації в поточній навчальній діяльності, високими значеннями психологічної залежності та співзалежності, низьким рівнем самоповаги. Запропонована програма психокорекції схильності до азартних ігор, яка в якості своїх каузальних «мішеней» розглядала психологічні особливості осіб раннього юнацького віку, які пов'язані з порушенням процесом самовизначення. Вивчення ефективності програми показало, що у половини юнаків з ігровою адиктивною поведінкою зник інтерес до азартних ігор. Перспективами подальшого дослідження є вдосконалення існуючої програми з метою ще більшого підвищення її ефективності.

References :

- Aymedov, K.V. (2012) *Igromaniya — paralelniy svit: monografiya* [Gambling is a parallel world: monograph]. Kiyiv: PVTP LAT&K [in Ukraine].
- Bahtin, I. S. (2016) *Lichnostnyie osobennosti kursantov voenno-morskikh vysshih voennyih uchebnyih zavedeniy, sklonnyih k addiktivnomu povedeniyu* [Personal characteristics of cadets of naval higher military educational institutions prone to addictive behavior]. (avtoref. dis. kand. psihol. nauk). Sankt-Peterburgskiy gosudarstvenniy universitet, Sankt-Peterburg [in Russian].
- Bolotova A. K. (2019) *Nastolnaya kniga praktikuyushchego psihologa: prakticheskoe posobie* [Practical psychologist's handbook: a practical guide]. Moskva : Izdatelstvo Yurayt [in Russian].
- Bozhovich, L. I. (2008) *Lichnost i ee formirovanie v detskom vozraste* [Personality and its formation in childhood]. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
- Burmenskaya, G. V., Karabanova, O. A., & Liders, A. G. (1990) *Vozrastno-psihologicheskoe konsultirovanie. Problemyi psihicheskogo razvitiya detey* [Age-psychological counseling. Problems of mental development of children]. Moskva : MGU [in Russian].
- Dmitrieva, N. V., & Dubrovina, O. V. (2010) *Addiktivnaya identichnost virtualno zavisimoy lichnosti: monografiya* [Addictive identity of a virtually dependent person: a monograph]. – Ishim, Tyumenskaya obl.: Izdatelstvo Ishimskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo instituta imeni P. P. Ershova [in Russian].
- Dokukina, O. M. (2012) Osobistisne samoviznachennya starshoklasnikiv: teoretichnyi aspect [Personal self-determination of schoolchildren 10 - 11 classes: theoretical aspect]. *Teoretiko-metodichni problemi vihovannya ditey ta uchnivskoyi molodi: zbirnik naukovih prats*, Iss. 2, Vol. 2, 94–103 [in Ukraine].
- Dowling, S. (Eds) (2000) *Psihologiya i lechenie zavisimogo povedeniya* [The psychology and treatment of addictive behavior]. (R. R. Murtazina, Trans). Moskva: Nezavisimaya firma «Klass» [in Russian].
- Ginzburg, M. R. (1994) *Psihologicheskoe sodержanie lichnostnogo samoopredeleniya* [Psychological content of personal self-determination]. *Voprosy psihologii*, No. 3, 43–52 [in Russian].
- Kaminska, O. V. (2015) Aprobatsiya programi korektsiyi zalezhnosti vid azartnih onlayn-igor i pokupok cherez internet [Testing of the program in correction of dependence on online gambling and online purchases]. *Problems of modern psychology: collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National university*, Iss. 28, 182–191 [in Ukraine].
- Kaminska, O. V. (2014) Sotsialno-psihologichniy trening yak metod korektsiyi internet-zalezhnosti molodi [Socio-psychological training as method of correction of Internet addiction of youth]. *Problems of political psychology: collection of scientific essays*, Iss. 1. 359–367 [in Ukraine].
- Korolenko, Ts. P., & Dmitrieva, N. V. (2012) *Addiktologiya: nastolnaya kniga* [Addictology: a table book]. Moskva: Institut konsultirovaniya i sistemnyih resheniy, Obscherossiyskaya professionalnaya psihoterapevticheskaya liga [in Russian].
- Kuznetsova-Moreva, E. A. (2010) *Kliniko-psihopatologicheskie osobennosti patologicheskoy sklonnosti k azartnyim igrum (klinicheskie i dinamicheskie aspektyi)* [Clinical and psychopathological features of pathological addiction to gambling (clinical and dynamic aspects)]. (avtoref. dis. kand. med. nauk). Moskovskiy nauchno-issledovatel'skiy institut psihiatrii Federalnogo agentstva po zdравоохранeniyu i sotsialnomu razvitiyu, Moskva [in Russian].
- Markelov, V. I. Ob urovnyah samoaktualizatsii i neobhodimosti ih vyideleniya [On the levels of self-actualization and the need to highlight them]. *Actual problems and modern trends of development of psychology and pedagogics: materials digest of the XIVth International scientific and practical conference (Kiev, London, November 28, 2011)*. (pp. 162-164). Odessa: InPress [in Russian].
- Mendelevich, V. D. (Red.). (2007) *Rukovodstvo po addiktologii* [Addictology guide]. Sankt-Peterburg: Rech [in Russian].
- Panok, V., Titarenko, T., Chepeleva, N., Ribalka, V., Matsenko, V., Kisarchuk, Z., ... & Usachova, L. (1999) *Osnovi praktichnoyi psihologii* [Fundamentals of practical psychology]. Kiyiv: Lyibid. [in Ukraine].

Pro derzhavne reguluyvannya diyalnosti schodo organizatsiyi ta provedennya azartnih igor [About the state regulation of the organization of gambling and forms of their realization]. No. 768-IX & rozd. 1 st. 4. (14.07.2020). Dostupno za URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text> [in Ukraine].

Shepel, Yu. V. (2007) *Igrovaya zavisimost kak sotsiokulturnoe yavlenie v sovremennoy obschestve* [Gambling addiction as a sociocultural phenomenon in modern society] (avtoref. dis. kand. sociolog. nauk). Moskovskiy pedagogicheskiy gosudarstvenniy universitet, Moskva [in Russian].

Soldatkin, V. A. (2010) *Kliniko-patogeneticheskoe sravnitelnoye issledovanie igrovoy i alkoholnoy zavisimosti* [Clinical and pathogenetic comparative study of gambling and alcohol addiction]. (avtoref. dis. dokt. med. nauk). Moskovskiy gosudarstvenniy mediko-stomatologicheskiy universitet Roszdruva, Moskva. [in Russian].

Tabachnikov, S., Osuhovska, O., Kharchenko, E., Prib, G., Sinitska, T., Chepurina, A., & Kioseva, O. (2014) Poshirenist igrovoyi zalezhnosti sered pidlitkiv ta molodi ukrayini ta yiyi vpliv na psihichne zdorov'ya tsogo kontingentu naselennya [Prevalence of problem gambling among adolescents and youth of Ukraine and its impact of mental health of populations]. *Arhiv psihiatriyi*, 20(3), 111–114 [in Ukraine].

Tabachnikov, S., Kharchenko, E., Osuhovska, O., Sinitska, T., Chepurina, A., & Boltonosov, S. (2017) Osoblivosti fenomenologichnoyi harakteristiki osib, timchasovo peremishchenih z zoni ATO, yaki strazhdayut na posttravmatichni psihichni porushennya, komorbidni iz vzhivannyam psihoaktivnih rechovin [Peculiarities of the phenomenological characteristics of persons temporarily displaced from the anti-terrorist operation zone who suffer from post-traumatic mental disorders comorbid with the substance addiction]. *Ukrayinskiy visnik psihonevrologiyi*, 25(1), 157 [in Ukraine].

Vazhenin, M. M. (2014) *Metod diagnostiki igrovoy zavisimosti* [Method of psychodiagnostics of gambling addiction]. Minsk: Resp. nauch-praktich. tsentr psihicheskogo zdorovya [in Russian].

Wynne, H. J. (2003) *Introducing the Canadian problem gambling index* Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/228460062_Introducing_the_Canadian_problem_gambling_index [in English].

Yatsenko, T. S. (2004) *Teoriya i praktika grupovoyi psihokorektsiyi: Aktivne sotsialno-psihologichne navchannya: navchalniy posibnik* [Theory and practice of group psychocorrection: Active socio-psychological training: a textbook]. Kiyiv: Vischa shkola [in Ukraine].

Vadym Urkaev

Junior researcher of the Laboratory of Counselling Psychology and Psychotherapy, G.S. Kostyuk Institute of Psychology, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv (Ukraine)

Bogdan Pleskach

PhD. in Psychological Sciences, researcher of the Laboratory of Counselling Psychology and Psychotherapy, G.S. Kostyuk Institute of Psychology, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv (Ukraine)

PSYCHOLOGICAL CORRECTION OF GAMBLING ADDICTION AT EARLY YOUTH AGE: APPROACHES AND RESULTS OF THE EMPIRICAL STUDY

ABSTRACT

Low efficiency of gambling addiction treatment makes important psychological correction of gambling predisposition. Existing corrective programs target a wide range of addiction disorders (both chemical and behavioural) and clients' ages. However, there is a deficit of programs aimed at correcting the propensity to gambling (deviation) for 16-17 year old people. The intervention in this period is especially needed because deviations are transformed most often into pathological addiction at this age. The theoretical basis for psychological correction of predisposition to gambling in early youth age remains insufficiently developed, so our work in this area has the scientific novelty.

The reviewed scientific literature has shown that predisposition to gambling in early youth age is associated with a violation of self-determination. This is manifested in the following features: a broken identity, failure to put forward clear life goals, inability for self-realization in a chosen profession; impossibility to be independent (psychological dependence). The ascertaining experiment was completed with a sample (n = 71) with equal participation of men and women and equal frequency of predisposition to gambling. The obtained results show that the following features increase predisposition to gambling: psychological dependence, co-dependency, broken identity, disorders of self-actualization, lack of clear goals in life and dedication, low self-esteem, psychological distress.

The corrective program was developed on the basis of the following principles: "leading activity", "systematic development", "top-down correction". Based on the listed principles, we can argue that psychological

correction in early youth age can help students: find their place in society and life goals, develop self-awareness, and work with causal targets (psychological dependence, broken identity, impaired self-actualization, low self-esteem). It is substantiated that the greatest efficiency of the correctional program can be achieved in the format of “group meetings”, complemented by thematic mini-lectures and psychological techniques. The proposed program included 17 meetings (90–120 minutes each) once a week.

Two correctional groups consisted of 25 persons of early youth age, among which 15 had the predisposition to gambling, participated in the formative experiment. After the formative experiment, only 8 people showed predisposition to gambling. The observed decrease is not an accident, it is a regularity, as evidenced by Wilcoxon W-criterion ($p < 0.05$).

Key words: predisposition to gambling; premonitory form of pathological gambling; early youth age; violation of self-determination; psychological correction; group psychological correction; principles of psychological correction.

Уркаев Вадим Сергеевич

Младший научный сотрудник, лаборатория консультативной психологии и психотерапии, Институт психологии имени Г. С. Костюка Национальной академии педагогических наук Украины, г. Киев (Украина)

Плескач Богдан Вадимович

Кандидат психологических наук, старший научный сотрудник, лаборатория консультативной психологии и психотерапии, Институт психологии имени Г. С. Костюка Национальной академии педагогических наук Украины, г. Киев (Украина)

ПСИХОКОРРЕКЦИЯ ИГРОВОГО АДДИКТИВНОГО ПОВЕДЕНИЯ СРЕДИ ЛИЦ РАННЕГО ЮНОШЕСКОГО ВОЗРАСТА: ПОДХОДЫ И РЕЗУЛЬТАТЫ ЭМПИРИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

АННОТАЦИЯ

Малая эффективность лечения игровой зависимости делает актуальной психокоррекцию игрового аддиктивного поведения. Существующие коррекционные программы направлены на широкий спектр расстройств зависимости (как химических, так и поведенческих) и на размытую возрастную категорию клиентов. В этой связи существует дефицит программ,

направленных на коррекцию склонности к азартным играм (девиации) в раннем юношеском возрасте. Необходимость вмешательства именно в этом периоде объясняется тем, что в этом возрасте, наиболее часто, девиация трансформируется в зависимость. Научная новизна исследования состоит в том, что теоретические основы психокоррекции игрового аддиктивного поведения в раннем юношеском возрасте остаются недостаточно обоснованными, что привело нас к разработке этой проблематики.

Анализ литературы показал, что игровое аддиктивное поведение в раннем юношеском возрасте связано с нарушением самоопределения. Это проявляется в следующих особенностях: спутанная идентичность, отсутствие четких целей в жизни, неспособность к самореализации в процессе обучения избранной профессии; отсутствие самостоятельности (психологическая зависимость). Констатирующий эксперимент проводился на выборке ($n = 71$) уравновешенной по полу и по частоте, в этих двух группах, игрового аддиктивного поведения. Полученные результаты показывают, что следующие особенности увеличивают вероятность возникновения игрового аддиктивного поведения: психологическая зависимость, созависимость, спутанная идентичность, нарушения самоактуализации, отсутствие четких целей в жизни и целеустремленности, заниженное самоуважение, психологическое неблагополучие.

При создании программы мы исходили из принципов: «ведущей деятельности», «системности развития», «коррекции сверху вниз». Исходя из обозначенных принципов аргументированно, что психокоррекция в раннем юношеском возрасте должна помочь учащемуся: найти свое место в социуме и жизненные цели, развивать самосознание, работать с каузальными причинами (психологическая зависимость, спутанная идентичность, нарушение самоактуализации, низкая самооценка и самоуважение). Обоснованно, что наибольшая эффективность коррекционной программы может быть достигнута при работе в формате «групповых встреч», который дополняется тематическими мини-лекциями и психологическими упражнениями. Предложенная программа предусматривала 17 встреч (каждая по 90 – 120 минут) с периодичностью раз в неделю.

В рамках формуючого експеримента було проведено дві корекційні групи в яких прийняло участь 25 осіб раннього юнацького віку, серед яких у 15 – спостерігалося ігрове адиктивне поведіння. Після закінчення проходження корекційної групи ігрове поведіння спостерігалося лише у 8 осіб. Спостережуване зменшення кількості випадків – не є випадковим, є закономірним, про що свідчать W-критерій Уїлксона ($p < 0,05$).

Ключові слова: ігрове адиктивне поведіння; преморбидна форма ігрової залежності; ранній юнацький вік; порушення самоопреділення; психокорекція; групові психокорекції; принципи психокорекції.

How to cite (як цитувати):

Urkaev V. , Pleskach B. (2021). *PSYCHOLOGICAL CORRECTION OF GAMBLING ADDICTION AT EARLY YOUTH AGE: APPROACHES AND RESULTS OF THE EMPIRICAL STUDY. PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 7 (3), 38-48. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.3.4> [in Ukrainian]

Дата отримання статті: 23.11.2021

Дата рекомендації до друку: 10.002.2021

Дата оприлюднення: 30.03.2021